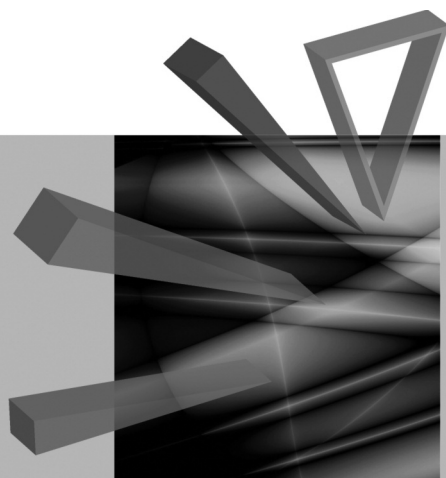

PRACE NAUKOWE
Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
RESEARCH PAPERS
of Wrocław University of Economics

243

Gospodarka lokalna w teorii i praktyce

Redaktorzy naukowi
Ryszard Brol
Andrzej Sztando

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2012

Recenzenci: Waldemar Budner, Piotr Bury, Janusz Kot, Danuta Stawasz

Redakcja wydawnicza: Elżbieta Kozuchowska

Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna na stronie www.ibuk.pl

Streszczenia opublikowanych artykułów są dostępne w międzynarodowej bazie danych The Central European Journal of Social Sciences and Humanities <http://cejsh.icm.edu.pl> oraz w The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com, a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie wymaga pisemnej zgody Wydawnictwa

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2012

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-280-2

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Andrzej Sztando: Cele, priorytety i zadania w planowaniu strategicznym rozwoju lokalnego.....	13
Anna Beata Kawka: Wydatki inwestycyjne jako instrument rozwoju lokalnego gmin	27
Franciszek Adamczuk: Stymulowanie lokalnej przedsiębiorczości na obszarze pogranicza – aspekty instytucjonalne i organizacyjne	35
Marta Kusterka-Jefmańska, Bartłomiej Jefmański: Koncepcja metody oceny założeń lokalnych strategii rozwoju na przykładzie procesu konsultacji społecznych w powiecie wałbrzyskim	46
Małgorzata Rogowska: Uwarunkowania rozwoju lokalnego na przykładzie powiatu kłodzkiego	54
Hanna Adamska: Efekty rozwoju lokalnego gminy Kostomłoty po przystąpieniu do Unii Europejskiej	63
Tomasz Bąk: Wpływ emigrantów na gospodarkę lokalną w powiecie leżajskim	71
Dariusz Głuszczyk: Lokalny rynek pracy – ocena z wykorzystaniem materiałów statystycznych Banku Danych Lokalnych na przykładzie miasta na prawach powiatu Jelenia Góra	82
Andrzej Sobczyk: Ocena potencjału rozwoju lokalnego na przykładzie miasta Szczecina oraz gmin powiatu polickiego.....	94
Stanisław Korenik: Procesy i ograniczenia w rozwoju współczesnych miast ze szczególnym uwzględnieniem metropolii.....	106
Emilia Konopska-Struś: Funkcje rzemiosła w rozwoju miasta na przykładzie Wrocławia	116
Magdalena Kalisiak-Mędelka: Funkcjonowanie jednostek pomocniczych (osiedli) w Łodzi. Analiza wyników badania pilotażowego	126
Edward Wiśniewski: Zastosowanie metod taksonomicznych oraz gier kooperacyjnych w analizie zróżnicowania poziomu rozwoju gospodarczego podregionów województwa zachodniopomorskiego.....	134
Marek Kunasz: Regionalne rozgłośnie radiowe na rynku radiowym w Polsce	144
Ryszard Broł: Układ terytorialny powiatów – propozycje zmian	153
Katarzyna Cheba, Maja Kiba-Janiak: Wykorzystanie analizy czynnikowej do wielowymiarowej oceny jakości miejskich systemów transportowych na przykładzie miast średniej wielkości w Polsce.....	163

Joanna Cymerman, Marcelina Zapotoczna: Gmina jako kreator i beneficjent wartości nieruchomości	173
Artur Myna: Lokalna infrastruktura techniczna a rozwój budownictwa mieszkaniowego – obszar stykowy miasta i gminy podmiejskiej.....	184
Renata Sosnowska-Noworól: Problemy gospodarki odpadami budowlanymi i rozbiórkowymi na przykładzie Dolnego Śląska.....	194
Grzegorz Maśloch: Wybrane problemy realizacji inwestycji w jednostkach samorządu terytorialnego przy udziale środków pomocowych Unii Europejskiej	202
Urszula Markowska-Przybyła: Kapitał społeczny w rozwoju regionalnym i lokalnym	212
Katarzyna Przybyła, Alina Kulczyk-Dynowska: Transgraniczne parki narodowe a kapitał społeczny – na przykładzie KPN i KRNP	222
Bożena Kuchmacz: Lokalne grupy działania jako przejaw aktywności kapitału społecznego	229
Marian Oliński: Współpraca samorządu terytorialnego z organizacjami pozarządowymi na przykładzie powiatu lidzbarskiego	238
Zbigniew Przybyła, Marian Kachniarz: Instytucjonalne formy współpracy samorządów terytorialnych na przykładzie jeleniogórskiego zespołu miejskiego	249
Jacek Chądryński: Obszary współpracy gmin z sektorem pozarządowym – prezentacja wybranych wyników badań pilotażowych.....	264
Justyna Danielewicz, Maciej Turała: Wpływ fragmentacji politycznej na współpracę między jednostkami samorządu terytorialnego.....	273
Zbigniew Grzymała: W poszukiwaniu modelu zarządzania jednostką samorządu terytorialnego	282
Jarosław Hermaszewski: Decyzje finansowe i inwestycyjne w zarządzaniu jednostką samorządu terytorialnego na przykładzie gminy Sława – praktyczne aspekty	296
Sławomir Kłosowski: Zmiany systemów zarządzania mieszkaniowym zasobem gmin w Polsce po roku 2000	307
Krzysztof Krukowski, Maciej Zastempowski: Wykorzystanie metody Project Cycle Management w administracji samorządowej	315
Józef Łobocki: Możliwości wykorzystania instytucji partnerstwa publiczno-prywatnego w procesie zarządzania jednostkami samorządu terytorialnego.....	323
Magdalena Mischuk: Elementy stymulacyjne w polityce podatkowej wybranych miast.....	333
Paweł Piątkowski: Dług jednostek samorządu terytorialnego w okresie kryzysowym. Kierunki rozwoju	343
Jacek Sierak: Konstrukcja wskaźników zadłużenia a ocena zdolności kredytowej jednostki samorządu terytorialnego	352

Tomasz Uryszek: Struktura dochodów gmin w Polsce a ich samodzielność dochodowa.....	362
Wiesława Cieślewicz: Rozwój specjalnych stref ekonomicznych w Polsce ...	372
Tomasz Kołakowski, Andrzej Raszkowski: Badanie efektywności pomocy publicznej udzielonej przez samorządy inwestorom zagranicznym na przykładzie WSSE „INVEST-PARK”	383
Wioleta Palewska: Funkcjonowanie Wałbrzyskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej „INVEST-PARK” w otoczeniu lokalnym – aspekt społeczny (oddziaływanie strefy na wałbrzyski rynek pracy)	398
Maciej Popławski: Wpływ Legnickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej na rozwój gospodarczy podregionu legnickiego	406
Andrzej Raszkowski: Promotion mix w strategii promocji miasta.....	417
Elżbieta Nawrocka: Działania innowacyjne podmiotów gospodarczych a problem wiedzy niedoskonałej	426
Dariusz Zawada: Walory użytkowe jako czynnik konkurencyjności miasta	439
Natalia Bartkowiak, Walenty Pocza: Przestrzenne zróżnicowanie aktywności władz lokalnych w pozyskiwaniu środków zewnętrznych na obszarach wiejskich Wielkopolski.....	453
Karol Krajewski: Znaczenie rynków rolnych w rozwoju gospodarki lokalnej i ożywieniu małych miast.....	464
Stefan Zawierucha: Badania ankietowe w procesie identyfikacji struktury funkcjonalnej gminy. Kilka uwag metodologicznych.....	473
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: Dynamika rozwoju gmin wiejskich województwa mazowieckiego	484
Jarosław Uglis: Miejsce agroturystyki w dywersyfikacji gospodarki wsi	495
Mirosław Struś, Bogusław Wijatyk: Program Odnowa Wsi jako instrument aktywizacji obszarów wiejskich.....	505
Dagmara Dziewulska, Michał Gawlikowski, Paweł Łazarewicz, Natalia Sochacka: Sondażowa diagnoza jakości administracyjnej obsługi klientów w gminnych strukturach samorządowych na przykładzie Urzędu Miejskiego w Przemkowie	515

Summaries

Andrzej Sztando: Objectives, priorities and tasks in local development strategic planning	26
Anna Beata Kawka: Capital expenditures of communes as an instrument of local development	34
Franciszek Adamczuk: Stimulating of local entrepreneurship on borderland: institutional and organizational aspects	45

Marta Kusterka-Jefmańska, Bartłomiej Jefmański: The concept of the assessment method of the assumptions of local strategies development on the example of the process of social consultations in Wałbrzych county	53
Małgorzata Rogowska: Determinants of local development on the example of Kłodzko district.....	62
Hanna Adamska: Effects of local development of Kostomłoty community after joining the European Union.....	70
Tomasz Bąk: The impact of economic emigrants on the local economy in Leżajsk county.....	81
Dariusz Głuszczyk: Local labour market – an assessment using statistical data of the Local Data Bank on the example of the city and district of Jelenia Góra.....	93
Andrzej Sobczyk: Evaluation of the potential of local development on the example of Szczecin and Police district.....	105
Stanisław Korenik: Processes and barriers in the development of contemporary cities with special emphasis on metropolis.....	115
Emilia Konopska-Struś: Functions of craft in the development of the city on the example of Wrocław.....	125
Magdalena Kalisiak-Mędelska: Activity of auxiliary units in Łódź according to their bodies. Analysis of pilot survey.....	133
Edward Wiśniewski: Application of taxonomic methods and cooperation games in the analysis of employment differentiation of subregions of West Pomerania Voivodeship.....	143
Marek Kunasz: Public regional broadcasting stations on the radio market in Poland.....	152
Ryszard Broł: Network of counties – changes proposal.....	162
Katarzyna Cheba, Maja Kiba-Janiak: Use of factor analysis for multidimensional evaluation of quality of city transport systems on the example of medium-sized cities in Poland.....	172
Joanna Cymerman, Marcelina Zapotoczna: Borough as a creator and beneficiary of property value.....	183
Artur Myna: Local technical infrastructure and development of housing construction – the adjoining area of town and rural municipality.....	193
Renata Sosnowska-Noworól: The problem of construction and demolition waste management on the example of Lower Silesia.....	201
Grzegorz Maśloch: Selected problems of the implementation of an investment project in self-government units using the foreign aid budget of the European Union.....	211
Urszula Markowska-Przybyła: Social capital in regional and local development.....	221
Katarzyna Przybyła, Alina Kulczyk-Dynowska: Cross-border national parks and social capital – on the example of KPN and KRNAP.....	228

Bożena Kuchmacz: Local action groups as a manifestation of social capital activity	237
Marian Oliński: Cooperation between local government and non-governmental organizations – Lidzbark county case study	248
Zbigniew Przybyła, Marian Kachniarz: Institutional forms of cooperation of local government on the example of Jelenia Góra urban area.....	263
Jacek Chądzyński: Areas of co-operation between communities and non-governmental sector – presentation of selected results of pilot study.....	272
Justyna Danielewicz, Maciej Turała: Impact of political fragmentation on cooperation among local governments	281
Zbigniew Grzymała: In seeking the model of self-government management	295
Jarosław Hermaszewski: Financial and investment decisions in local government management based on the example of Sława administrative unit – practical aspects	306
Sławomir Kłosowski: Changes of local authorities property management systems after the year 2000	314
Krzysztof Krukowski, Maciej Zastempowski: Project cycle management method application in the local government administration	322
Józef Łobocki: The possibilities of the utilization of Public-Private Partnership Tools in the process of managing of local government units	332
Magdalena Miszczuk: Stimulating elements in tax policy of selected cities .	342
Paweł Piątkowski: Public debt of local authorities after crisis. The directions of development.....	351
Jacek Sierak: The construction of indicators of indebtedness and the assessment of the creditworthiness of self-government units	361
Tomasz Uryszek: Revenue structure of communes in Poland and their fiscal autonomy	371
Wiesława Cieślewicz: Special economic zones development in Poland.....	382
Tomasz Kołakowski, Andrzej Raszkowski: Efficiency analysis of state aid granted by local government to foreign investors located in Wałbrzych SEZ “INVEST-PARK”	397
Wioleta Palewska: Functioning of Wałbrzych Special Economic Zone “INVEST-PARK” in local environment social aspect (the effect of the zone on Wałbrzych labour market).....	405
Maciej Popławski: The influence of Legnica Special Economic Zone on the economic development of the Legnica subregion	416
Andrzej Raszkowski: Promotion mix in the strategy of town promotion.....	425
Elżbieta Nawrocka: Innovative activities of economic entities and problems of imperfect knowledge	438
Dariusz Zawada: Usable qualities as a factor of towns’ competitiveness	452
Natalia Bartkowiak, Walenty Poczta: Activity of local authorities from Wielkopolska Voivodeship in the acquisition of UE funds.....	463

Karol Krajewski: The role of agrifood markets in local market development and the revival of small towns.....	472
Stefan Zawierucha: Survey research in the process of identification of functional structure of commune. Some methodological remarks	483
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: Development dynamics of rural communes in Masovian Voivodeship.....	494
Jarosław Uglis: Agritourism in rural economy diversification.....	504
Mirosław Struś, Bogusław Wijatyk: The Revival of the Village as the instrument of country areas activation.....	514
Dagmara Dziewulska, Michał Gawlikowski, Paweł Łazarewicz, Natalia Sochacka: A survey diagnosis of administrative quality of customer service in communal authorities on the example of the municipal office in Przemków	524

Jarosław Uglis

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

MIEJSCE AGROTURYSTYKI W DYWERSYFIKACJI GOSPODARKI WSI

Streszczenie: Agroturystyka zajmuje istotne miejsce w różnicowaniu gospodarki wiejskiej. Jest jedną z wielu form pozarolniczej działalności podejmowanych przez właścicieli gospodarstw rolnych. Przeprowadzone analizy wskazują, że liczba gospodarstw agroturystycznych wzrasta z roku na rok. Korzyści z rozwoju tej formy pozarolniczej działalności gospodarczej mogą być wielorakie. Celem niniejszej pracy jest omówienie miejsca agroturystyki w różnicowaniu gospodarki wsi.

Słowa kluczowe: agroturystyka, dywersyfikacja gospodarki, działalność pozarolnicza, rozwój wielofunkcyjny, obszary wiejskie.

1. Wstęp

Rozwój wsi i obszarów wiejskich służy zapewnieniu ich mieszkańcom możliwie najwyższego poziomu i jakości życia. Niestety polska wieś charakteryzuje się znacznym zróżnicowaniem pod względem poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego, wyposażenia w infrastrukturę techniczną i społeczną oraz warunków życia mieszkańców.

Współczesne koncepcje rozwoju wsi i rolnictwa zakładają ich wielofunkcyjność (paradygmat wielofunkcyjnego rozwoju). Podejście to wkomponowuje się w idee trwałego i zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich oraz rozwoju endogennego.

Rozwój wielofunkcyjny to umiejętne wkomponowywanie w wiejską przestrzeń coraz więcej nowych funkcji pozarolniczych poprzez różnicowanie działalności gospodarczej, rozwój drobnej przedsiębiorczości (tab. 1). Będzie to służyło aktywizacji społeczności lokalnej, kreowaniu nowych miejsc pracy, dywersyfikacji źródeł dochodów oraz niwelowaniu regionalnych dysproporcji. Co więcej, lokowanie działalności gospodarczej na wsi jest zjawiskiem, które występuje w wysoko rozwiniętych krajach, w tym wielu krajach członkowskich Unii Europejskiej (UE).

Skala i tempo rozwoju wielofunkcyjnego obszarów wiejskich są uwarunkowane wieloma czynnikami o charakterze zarówno endogenicznym, jak i egzogenicznym. Niewątpliwie w dywersyfikacji gospodarki wiejskiej upatruje się sposobu na rozwią-

zanie wielu problemów związanych z rozwojem wsi i rolnictwa. Należy jednak mieć na uwadze, że rozwój ten to proces wielopoziomowy, wieloaspektowy i odbywający się z udziałem wielu aktorów [van der Ploeg i in. 2000, s. 391] oraz pozostaje pod silnym wpływem uwarunkowań przestrzennych i przyrodniczo-ekonomicznych. Badania A.K. Woty [2005, s. 167] wykazały, że głównymi determinantami wpływającymi na rozwój wielofunkcyjny obszarów wiejskich są kryteria przyrodnicze i społeczne. Dlatego też z punktu widzenia rozwoju społeczno-ekonomicznego wsi różnicowanie gospodarki wiejskiej powinno opierać się na:

- uruchomieniu działalności pozarolniczej w gospodarstwach rolnych w postaci przetwórstwa płodów rolnych, rękodzieła, agroturystyki;
- tworzeniu miejsc pracy poprzez uruchomienie samodzielnej działalności gospodarczej i rozwój sektora MŚP, z dominacją sektora usług;
- zatrudnianiu mieszkańców wsi poza miejscem zamieszkania, np. w postaci telepracy, różnych form e-biznesu;
- rozwoju nowych sfer działalności gospodarczej w postaci usług domowych [Niedzielski 2005, s. 100].

Tabela 1. Paradygmat rozwoju obszarów wiejskich

Wyszczególnienie	Stary	Nowy
Cele	Wyrównanie dochodów rolniczych, Konkurencyjność gospodarstw rolnych	Konkurencyjność obszarów wiejskich, Waloryzacja i wykorzystanie zasobów lokalnych
Sektor kluczowy	Rolnictwo	Różne sektory gospodarki wiejskiej (np. turystyka, produkcja, technologie informacyjno-komunikacyjne)
Podstawowe narzędzia	Subsydia	Inwestycje
Aktorzy	Administracja państwowa, Rolnicy	Wszystkie szczeble administracji publicznej, Lokalni partnerzy

Źródło: [The New Rural Paradigm... 2006, s. 15].

Dywersyfikacja kierunków wielofunkcyjnego rozwoju wsi i terenów wiejskich będzie zależeć od rangi i charakteru rolnictwa w danej gminie. Wynika to z faktu, że przez długie lata (od 1945 do 1989 r.) gospodarka wiejska zdominowana była przez rolnictwo. Należy jednak podkreślić, że rozwój pozarolniczych działalności gospodarczych na wsi w żaden sposób nie ogranicza roli rolnictwa, wręcz przeciwnie – ją uzupełnia. Dzięki temu ludność wiejska (zarówno rolnicza, jak i pozarolnicza) pozyskuje dochody z wielu źródeł [Zegar 2008, s. 14; Kaleta 2008, s. 30]. Niemniej jednak wiejskie gospodarstwa domowe są biedniejsze niż miejskie [Uglis 2011, s. 406].

Niestety przedsiębiorczość wiejska rozwija się bardzo nierównomiernie. Największe zagęszczenie podmiotów gospodarczych o charakterze nierolniczym występuje w strefach podmiejskich dużych miast (handel, transport, usługi budowlane,

naprawcze i remontowe) oraz w rejonach atrakcyjnych turystycznie [Bański 2004, s. 11].

Celem niniejszej pracy jest określenie miejsca oraz perspektyw rozwoju agroturystyki w różnicowaniu gospodarki wsi. W pracy na podstawie literatury przedmiotu i dostępnych danych statystycznych omówiono specyfikę terenów wiejskich, rozwój działalności pozarolniczej oraz źródła finansowania dywersyfikacji działalności gospodarczej na wsi.

2. Delimitacja obszarów wiejskich

W literaturze występuje wiele definicji pojęcia obszary wiejskie, np. Główny Urząd Statystyczny definiuje je jako terytorium poza granicami administracyjnymi miast, obejmujące obszar gmin wiejskich oraz część wiejską gmin miejsko-wiejskich. J. Bański [2006, s. 20] podkreśla, że obszary wiejskie powinny charakteryzować się następującymi cechami:

- specyficzny otwarty krajobraz,
- stosunkowo niska gęstość zaludnienia,
- przewaga ludności związanej z gospodarką rolną i leśną,
- bliski naturze styl życia,
- ekstensywne użytkowanie ziemi,
- zdekoncentrowana zabudowa i rozproszone osadnictwo,
- przekonanie większości mieszkańców o zamieszkiwaniu na wsi.

Według klasyfikacji OECD obszar wiejski to teren, gdzie gęstość zaludnienia nie przekracza 150 osób na 1 km², natomiast Eurostat wyodrębniła obszary wiejskie na podstawie kryterium gęstości zaludnienia poniżej 100 osób na 1 km², aczkolwiek w swoich analizach i publikacjach stosuje także kryterium OECD.

W tym miejscu należy podkreślić, że od 1 stycznia 2011 r. zmieniała się liczba gmin wiejskich w Polsce, gdyż pięciu miejscowości wiejskim nadano status miasta (Wolbórz, Nowe Brzesko, Czyżew, Pruchnik i Gościnnie). W konsekwencji tych zmian zmalała o pięć (do 1571) liczba gmin wiejskich, a wzrosła do 602 liczba gmin miejsko-wiejskich. Dokonano także powiększenia granic ośmiu miast, położonych na terenie gmin miejsko-wiejskich.

Obszary wiejskie zajmują ponad 93% terytorium Polski, które zamieszkuje 14,9 mln mieszkańców, tj. 39,1% ludności kraju, w ponad 53 tys. miejscowościach wiejskich [Powierzchnia... 2011, s. 31]. W porównaniu z 2000 r. na terenach wiejskich przybyło ponad 339 tys. mieszkańców. Potwierdza to trend migracji ludności wiejskiej na wieś. Uwidacznia się to szczególnie w promieniu do 30 km od ośrodka miejskiego (dojazd do pracy w ciągu jednej godziny).

Gęstość zaludnienia wyniosła 51 osób/km² (od 124 do poniżej 30). Przeciętna liczba ludności w jednej miejscowości wiejskiej wahała się od 123 osób w województwie podlaskim do 847 w małopolskim.

Współcześnie obszary wiejskie postrzegane są nie tylko jako atrakcyjne miejsce do zamieszkania, ale również jako bardzo dobre do prowadzenia działalności gospodarczej. Rozpatrując liczbę podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w rejestrze REGON, należy stwierdzić, że jedna czwarta tych podmiotów zlokalizowana była właśnie na terenach wiejskich (tab. 2). Wskaźnik przedsiębiorczości wyniósł 63 i był prawie dwukrotnie niższy niż na terenach miejskich.

W strukturze zarejestrowanych podmiotów według form prawnych największy odsetek stanowiły osoby fizyczne (81,6%). Warto podkreślić, że 28,0% nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej w 2009 r. było zarejestrowanych na wsi. Co więcej, liczba nowo zarejestrowanych podmiotów była wyższa od liczby wykreślonych z rejestru.

Tworzenie nowych podmiotów gospodarczych na wsi sprzyja obniżeniu liczby osób bezrobotnych. Według danych GUS na terenach wiejskich w 2009 r. stopa bezrobocia wyniosła osiem procent, a wskaźnik zatrudnienia ponad 50%.

Tabela 2. Wybrane wskaźniki charakteryzujące obszary wiejskie w 2009 r.

Wyszczególnienie	Wartość
Współczynnik aktywności zawodowej w %	55,2
Wskaźnik zatrudnienia w %	50,8
Stopa bezrobocia w %	8,0
Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON w tys.	935,3
Liczba gospodarstw rolnych ogółem w mln, w tym gospodarstw indywidualnych powyżej 1 ha UR w %	2,5 70,6
Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny w zł:	
– gospodarstwa domowym ogółem	3 153
– gospodarstwa pracujących na własny rachunek	4 718
– gospodarstwa pracowników na stanowiskach nierobotniczych	4 468
– gospodarstwach rolników	3 809
– gospodarstwa emerytów i rencistów	2 104

Źródło: [Obszary wiejskie w Polsce... 2011].

Tradycyjnie wieś kojarzy się z działalnością rolniczą. Niska opłacalność produkcji rolniczej przyczynia się do zmniejszenia liczby gospodarstw rolnych. Według danych statystycznych w 2009 r. funkcjonowało 2,5 mln gospodarstw rolnych, w tym ponad 70% to gospodarstwa indywidualne powyżej 1 ha użytków rolnych (UR).

Przeprowadzony w 2010 r. Powszechny Spis Rolny wskazuje, że liczba gospodarstw rolnych zmniejszyła się o 223 tys. do prawie 2,3 mln, natomiast liczba gospodarstw indywidualnych powyżej 1 ha UR wyniosła 1559 tys. [Raport... 2011, s. 26]. Porównując te dane z wynikami PSR 2002, należy stwierdzić, że liczba gospodarstw rolnych ogółem zmniejszyła się o 656 tys., tj. o 22,4%, w tym gospodarstw o powierzchni użytków rolnych powyżej 1 ha UR o 20,1%.

Aby wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich przyniósł oczekiwane efekty, musi zaistnieć dywersyfikacja gospodarstw rolnych. Wieś przejmuje nowe funkcje, a rolnictwo staje się jedną z wielu działalności.

Rolnicy w celu pozyskania alternatywnych źródeł dochodów podejmują się prowadzenia dodatkowej działalności gospodarczej, która może być niezwiązana bezpośrednio z rolnictwem (handel, produkcja, usługi itp.) lub związana z gospodarstwem rolnym, tj. wykorzystująca jego zasoby (siłę roboczą, teren, budynki itp.), np. agroturystyka. Wymaga to identyfikacji i odpowiedniego wykorzystania istniejących warunków i zasobów gospodarstwa. Wykorzystanie zasobów własnego gospodarstwa daje możliwość obniżenia kosztów uruchomienia i prowadzenia działalności pozarolniczej [Uglis 2006, s. 67–70].

Według danych statystycznych działalność gospodarczą inną niż rolnicza, związaną z gospodarstwem rolnym w 2007 r. prowadziło 115,2 tys. gospodarstw rolnych (4,8% ogółu gospodarstw). Warto w tym miejscu podkreślić, że w UE taką działalność w 2007 r. prowadziło około 12% wszystkich gospodarstw (za: [Gralak 2011, s. 114]).

Analizując dane liczbowe dotyczące rodzajów prowadzonej działalności pozarolniczej, należy zauważyć, że działalność agroturystyczną prowadziło ponad 8,9 tys. gospodarstw indywidualnych (powyżej 1 ha UR), tj. 9,3% liczby gospodarstw indywidualnych prowadzących działalność pozarolniczą. Z kolei wśród gospodarstw ekologicznych prawie 14% gospodarstw prowadziło działalność pozarolniczą, w tym 5,4% działalność agroturystyczną [*Charakterystyka...* 2008, s. 63, 133, 196].

Konkludując, należy podkreślić, że wraz z malejącą rolą rolnictwa jako podstawowego źródła dochodów ludności wiejskiej należy stworzyć sprzyjające możliwości uruchomienia dodatkowych działalności gospodarczych na wsi. Jedną z tych działalności jest właśnie agroturystyka. Niestety rozwój przedsiębiorczości pozarolniczej napotyka wiele barier natury zarówno ekonomicznej (głównie brak środków finansowych na uruchomienie i prowadzenie działalności), jak i społecznej (np. zażość, zawiść innych mieszkańców).

3. Agroturystyka jako element wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich

Agroturystyka jako forma wypoczynku i rekreacji cieszy się coraz większą popularnością (szczególnie w dobie obecnego kryzysu) zarówno w Polsce, jak i w krajach UE. W Polsce ma ona bogate tradycje, sięgają one bowiem popularnych w okresie międzywojennym wyjazdów na „letniska”.

Rosnące zainteresowanie wypoczynkiem na wsi wynika z tego, że traktowany jest on m.in. jako zdrowy i relatywnie tani. Przykładowo, w Wielkopolsce cena noclegu kształtuje się średnio od 20 do 45 zł za osobę, natomiast noclegu z całodziennej

nym wyżywieniem od 35 do 90 zł od osoby. Natomiast z punktu widzenia kwatrodawcy – rolnika działalność agroturystyczna stanowi dodatkowe źródło dochodu.

Obecnie agroturystyka jest zjawiskiem modnym i może stać się ważnym czynnikiem rozwoju społeczno-gospodarczego wielu regionów. Szacuje się, że w krajach Unii Europejskiej z wypoczynku na wsi korzysta ok. 25% mieszkańców. Największymi zwolennikami takiego wypoczynku są Niemcy, Holendrzy i Francuzi.

Agroturystyka to jedna z form przedsiębiorczości na wsi obejmująca świadczenie usług turystycznych przez rodzinę rolniczą na terenie funkcjonującego gospodarstwa rolnego [Uglis i Jęczmyk 2009, s. 343]. Prowadzona produkcja rolnicza (roślinna i zwierzęca) stanowi jedną z atrakcji gospodarstwa agroturystycznego [Majewski 2003, s. 8]. Istotą tej formy turystyki jest czasowy pobyt (agro) turysty w gospodarstwie, który obejmuje szerszy lub węższy pakiet usług [Sikora 2002, s. 73]. Ponadto stanowi ona doskonały rynek zbytu produktów żywnościowych wytwarzanych w gospodarstwie.

Współczesna oferta agroturystyczna, oprócz usług noclegowych i żywieniowych, zawiera dodatkowe usługi, których celem jest wzrost konkurencyjności i atrakcyjności oferty poprzez wprowadzenie unikalnych form wypoczynku i rekreacji, np. hipoterapia, dogoteriapa, wypożyczalnia rowerów, usługi przewodnickie po okolicy, wyrób produktów regionalnych.

W celu poprawnego określenia miejsca agroturystyki w dywersyfikacji gospodarki wsi należy zdać sobie sprawę ze skali zjawiska, jakim jest agroturystyka. Niestety dostępne dane liczbowe są nieprecyzyjne. Wynika to z tego, że gromadzeniem takich danych zajmowały się różne instytucje: MRiRW, GUS, Instytut Turystyki czy Wojewódzkie Ośrodki Doradztwa Rolniczego.

Agroturystyka jako forma pozarolniczej działalności gospodarczej została reaktywowana na polskiej wsi na początku lat 90. XX wieku jako antidotum na pogarszającą się sytuację małych gospodarstw rolnych. Według Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi w 1993 r. istniało ok. 1000 gospodarstw domowych na wsi świadczących usługi turystyczne. Ewidencję obiektów agroturystycznych w latach 1998–2002 prowadził Główny Urząd Statystyczny, wykazując w 1998 r. 608 takich gospodarstw, które dysponowały 5,5 tys. miejscami noclegowymi, a w 2002 było ich już 898. Natomiast według danych Powszechnego Spisu Rolnego w 2002 r. działalność agroturystyczną prowadziło ponad 4,7 tys. gospodarstw rolnych. W kolejnych latach, tj. od 2003 do 2007, coroczne badania liczby kwater agroturystycznych prowadził Instytut Turystyki. Od 2009 r. prowadzi je ponownie GUS za pośrednictwem aplikacji pod nazwą Ewidencja Obiektów Turystycznych.

W tabeli 3 przedstawiono bazę agroturystyki w poszczególnych województwach. Dane z 2002 i 2007 r. pochodzą z badań Instytutu Turystyki, natomiast z 2009 r. z badań GUS, z zastrzeżeniem, że mogą być one nieprecyzyjne [Turystyka... 2010].

Porównując dane za rok 2007 i 2002, zauważa się wzrost o 34,3% liczby gospodarstw agroturystycznych i o 63,7% miejsc noclegowych. Potwierdza to tezę, że agroturystyka w Polsce cieszy się rosnącym zainteresowaniem zarówno wśród

ludności rolniczej, jak i wśród turystów. Należy jednak pamiętać, że samo istnienie agroturystycznej bazy noclegowej nie powoduje skutków ekonomicznych, ale dopiero jej wykorzystanie i napływ agroturystów.

Najwięcej obiektów agroturystycznych w 2007 r. było zlokalizowanych na terenie województw małopolskiego, podkarpackiego i warmińsko-mazurskiego (tab. 3), czyli w regionach charakteryzujących się znacznymi walorami przyrodniczymi i kulturowymi. Natomiast najmniej na terenie województw opolskiego, lubuskiego i łódzkiego.

Aby określić skalę zainteresowania rolników uruchomieniem działalności agroturystycznej, obliczono liczbę gospodarstw agroturystycznych przypadających na 1000 gospodarstw rolnych. Na podstawie przeprowadzonych obliczeń stwierdzono, że średnia liczba gospodarstw wyniosła 4,9 i była zbliżona do wartości mediany (4,8). Pod względem analizowanej zmiennej wyraźnie dominują trzy województwa: warmińsko-mazurskie, pomorskie i zachodniopomorskie.

W celu zilustrowania stopnia koncentracji agroturystyki w ujęciu przestrzennym wyznaczono współczynnik Florence'a (F), który informuje o rozmieszczeniu jednego zjawiska rynkowego względem drugiego. Przyjmuje wartość z przedziału $<0;1>$ [Mruk (red.) 2003, s. 213].

Obliczone wartości $F_{2007}=0,31$ i $F_{2009}=0,33$ wskazują, że badane zjawisko charakteryzuje średni stopień rozmieszczenia, tzn. średnia koncentracja terytorialna (rozmieszczenie gospodarstw agroturystycznych względem liczby indywidualnych gospodarstw rolnych).

Tabela 3. Liczba gospodarstw agroturystycznych i miejsc noclegowych

Województwo	2002		2007			2009*		
	Obiekty	Miejsca	Obiekty	Miejsca	na 1000 gospodarstw**	Obiekty	Miejsca	na 1000 gospodarstw**
Dolnośląskie	344	4 358	592	6 475	8,1	397	4 660	5,6
Kujawsko-pomorskie	72	531	333	3 544	4,6	182	1 940	2,5
Lubelskie	276	1 836	408	3 445	1,8	249	2 045	1,2
Lubuskie	218	1 448	164	1 615	4,9	66	715	2,2
Łódzkie	176	1 379	167	1 427	1,1	106	1 362	0,7
Małopolskie	875	9 263	1 590	17 927	8,1	819	9 845	4,4
Mazowieckie	704	2 166	378	3 322	1,4	230	2 222	0,8
Opolskie	83	580	112	1 110	3,1	91	917	2,5
Podkarpackie	534	4 368	1 074	8 288	5,9	995	8 482	5,6
Podlaskie	624	5 421	629	5 751	6,7	478	4 382	5,1
Pomorskie	540	5 553	770	7 565	16,7	416	4 861	9,0
Śląskie	206	2 455	384	5 296	4,6	209	2 491	2,5
Świętokrzyskie	260	1 542	355	2 896	3,1	218	1 996	2,0
Warmińsko-mazurskie	1 000	6 000	869	8 164	18,3	444	4 799	9,6
Wielkopolskie	358	3 353	474	4 703	3,5	271	3 191	2,0
Zachodniopomorskie	276	2 963	491	5 616	13,3	302	3 187	8,2
Polska	6 546	53 216	8 790	87 144	4,9	5 473	57 095	3,1

* dane GUS, ** do obliczeń przyjęto liczbę gospodarstw indywidualnych powyżej 1 ha UR

Źródło: [Uglis 2011, s. 409].

Wraz z rozwojem agroturystyki rozwijają się także inne sfery działalności gospodarczej na wsi (efekt mnożnikowy), tj. handel, gastronomia, rękodzieło, transport. Należy jednak pamiętać, że działalność agroturystyczna prowadzona jest na małą skalę. Najczęściej są to obiekty dysponujące maksymalnie pięcioma pokojami (20 miejsc noclegowych). Wynika to z faktu, że zgodnie z obowiązującym prawem rolnik wynajmujący nie więcej niż pięć pokoi zwolniony jest z płacenia podatku dochodowego. Ponadto zwolnione z podatku są także dochody z wyżywienia agroturystów.

4. Finansowanie różnicowania gospodarki wsi

Czynnikiem hamującym powstawanie i rozwój pozarolniczych działalności na wsi jest ograniczony dostęp do środków finansowych. Stąd też istotne jest wykorzystanie wszystkich dostępnych źródeł, a w szczególności funduszy UE.

Rozwój obszarów wiejskich i rolnictwa jest niezwykle ważną dziedziną polityki unijnej. Celem jej jest wykorzystanie potencjału terenów wiejskich. Od roku 2007 wsparcie rozwoju obszarów wiejskich jest finansowane w ramach Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, którego instrumentem realizacji jest Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 (PROW 2007–2013).

W PROW 2007–2013 finansowane są 22 działania w ramach czterech osi priorytetowych. Celami poszczególnych osi są: 1) poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego; 2) poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich; 3) poprawa jakości życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej oraz 4) aktywizacja społeczności wiejskiej.

Dywersyfikacja gospodarki obszarów wiejskich jest finansowana w ramach 3. osi. Obejmuje ona cztery działania, które służą wsparciu dla tworzenia i rozwoju działalności pozarolniczej (działanie 311 i 312) oraz poprawie jakości życia wiejskiego.

Działania związane z pozarolniczą działalnością to działanie „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” oznaczone kodem 311 i „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” – kod 312.

Celem pierwszego działania (311) jest podejmowanie lub rozwijanie działalności nierolniczej lub związanej z rolnictwem. W ramach działania udzielana jest pomoc na realizację jednej z 12 grup działalności, m.in. w zakresie usług (agro) turystycznych oraz związanych ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem. Beneficjentem działania może być rolnik, małżonek rolnika lub domownik podlegający ubezpieczeniu społecznemu rolników (KRUS). Środki przeznaczone na realizację działania są podzielone na województwa.

Z kolei celem drugiego działania jest wzrost konkurencyjności gospodarczej obszarów wiejskich, rozwój przedsiębiorczości i rynku pracy na wsi. Pomoc udzielana jest podmiotom z tytułu inwestycji związanych z tworzeniem lub rozwojem mikro-

przedsiębiorstw, działających w ramach 12 grup działalności, w tym także usług turystycznych oraz związanych ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem. Beneficjentem tego działania może być osoba fizyczna lub osoba prawna, lub jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, która prowadzi (podejmuje) działalność jako mikroprzedsiębiorstwo zatrudniające poniżej 10 osób i mające obrót nieprzekraczający równowartości w zł 2 mln euro.

Według danych Ministeria Rolnictwa i Rozwoju Wsi w ramach działania 311 aż 14,6% projektów dotyczyło turystyki (stan na 30.09.2009), w tym 67,8% operacji związane było z rozpoczęciem działalności, natomiast 32,2% z rozwojem usług turystycznych na wsi [*Działanie... 2009*, s. 11].

Rozpatrując dane dotyczące średniej kwoty dofinansowania projektu, zaobserwowano regionalne zróżnicowanie. Średnia wartość dofinansowania wahała się od 44,3 tys. zł w województwie opolskim do 94,7 tys. w kujawsko-pomorskim. W tym miejscu warto podkreślić, że maksymalna wysokość pomocy udzielonej beneficjentowi nie może przekroczyć 100 tys. zł.

5. Podsumowanie

Współczesna wieś w Polsce, podobnie jak w całej UE, zmienia się. Jedną z kluczowych form dywersyfikacji gospodarki, w szczególności gospodarstw rolnych, jest agroturystyka, która generuje alternatywne źródła dochodów. Stanowi istotny element wielofunkcyjnego i zrównoważonego rozwoju wsi i rolnictwa.

Agroturystyka rozwija się w Polsce od ponad 20 lat. W tym czasie nastąpił znaczący wzrost zarówno liczby gospodarstw agroturystycznych, jak i zakresu oferowanych usług, albowiem przygotowanie podstawowych składników produktu agroturystycznego, jakimi są nocleg i wyżywienie, już nie wystarcza.

Jak wskazują dane statystyczne, agroturystyka była trzecią pod względem znaczenia formą dywersyfikacji gospodarstw rolnych. Była także trzecią formą działań podejmowanych w celu pozyskania funduszy unijnych w ramach działania 311 „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej”.

Podsumowując, należy stwierdzić, że rozwój agroturystyki przyczynia się do ożywienia społeczno-gospodarczego terenów wiejskich. Sprzyja tworzeniu nowych miejsc pracy na wsi poza rolnictwem, aktywizacji kobiet wiejskich oraz zachowaniu dziedzictwa kulturowego i krajobrazu.

Literatura

- Bański J. [2004], *Możliwości rozwoju alternatywnych źródeł dochodu na obszarach wiejskich*, [w:] *Pozarolnicza działalność gospodarcza na obszarach wiejskich*, red. E. Pałka, „Studia Obszarów Wiejskich”, t. 5, s. 9–22.

- Bański J. [2006], *Geografia polskiej wsi*, PWE, Warszawa 2006.
- Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2007 r.*, GUS, Warszawa 2008.
- Działanie 311 „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” – informacja o rezultatach wdrażania w latach 2007–2009*, MRiRW, Warszawa 2009.
- Gralak K. [2011], *Turystyka jako forma dywersyfikacji w gospodarstwach rolnych w krajach UE*, „Roczniki Naukowe SERiA”, t. XIII, z. 2, s. 113–117.
- Kaleta A. [2008], *Dywersyfikacja źródeł dochodów ludności wiejskiej*, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń.
- Majewski J. [2003], *Agroturystyka to też biznes*, Fundacja Wspomagania Wsi, Warszawa.
- Mruk H. (red.) [2003], *Analiza rynku*, PWE, Warszawa.
- Niedzielski E. [2011], *Obszary wiejskie jako miejsce zamieszkania i miejsce pracy ludności rolniczej i nierolniczej (elementy 25-letniej wizji)*, [w:] *Polska wieś 2025. Wizja rozwoju*, red. J. Wilkin, Fundusz Współpracy, Warszawa.
- Obszary wiejskie w Polsce*, GUS, US w Olsztynie, Warszawa–Olsztyn 2011.
- Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2011 r.*, GUS, Warszawa 2011.
- Raport z wyników – Powszechny Spis Rolny 2010*, GUS, Warszawa 2011.
- Sikora J. [2002], *Agroturystyka przykładem przedsiębiorczości na wsi*, [w:] *Gospodarka turystyczna w XXI wieku – stan obecny i perspektywy rozwoju*, red. S. Bodziacki, AWF, Poznań, s. 71–80.
- The New Rural Paradigm: Policies and Governance*, OECD 2006.
- Turystyka w 2009 r.*, GUS, Warszawa 2010.
- Uglis J. [2006], *Funkcjonowanie indywidualnych gospodarstw rolnych z działalnością dodatkową* (praca doktorska), Akademia Rolnicza we Wrocławiu, Wrocław.
- Uglis J. [2011], *Miejsce turystyki w rozwoju wielofunkcyjnym obszarów wiejskich*, „Roczniki Naukowe SERiA”, t. XIII, z. 1, s. 405–411.
- Uglis J., Jęczmyk A. [2009], *Agroturystyka szansą ożywienia obszarów wiejskich*, „Roczniki Naukowe SERiA”, t. XI, z. 4, s. 341–346.
- Van der Ploeg J.D., Renting H., Brunori G., Knickel K., Mannion J., Marsden T., de Roest K., Sevilla-Guzman E., Ventura F. [2000], *Rural Development: From Practices and Policies towards Theory*, „Sociologia Ruralis”, vol. 40, no. 4, s. 391–408.
- Wota A.K. [2005], *Próba zastosowania metody AHP do oceny wielofunkcyjności obszarów wiejskich*, „Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich”, nr 4, s. 157–169.
- Zegar J. [2008], *Z czego żyje polska wieś?*, [w:] *Polska wieś 2008. Raport o stanie wsi*, red. J. Wilkin, I. Nurzyńska, Fundacja na rzecz Rozwoju Polskiego Rozwoju, Warszawa, s. 11–26.

AGRITOURISM IN RURAL ECONOMY DIVERSIFICATION

Summary: Agritourism plays an important part in the diversification of rural economy. It is one of many types of non-agricultural activities. The analysis results show that the number of agritourism farms increases from year to year. Generally speaking, it can bring several economic benefits including the increased farm income and the creation of employment opportunities for family members. The purpose of this study is to discuss the role of agritourism in rural economy diversification.

Keywords: agritourism, economy diversification, non-agricultural activity, multifunctional development, rural areas.